

GELENEKSEL ADANA

MAHALLELER, SOKAKLAR, BİNALAR

1

Yazar
F. Duygu SABAN

AKADEMİSYEN
KİTABEVİ

AKADEMİSYEN
KİTABEVİ

© Copyright 2017

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun ve yazarın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Yayın Koordinatörü
978-605-2396-22-3	Yasin DİLMEN
Kitap Adı	Sayfa ve Kapak Tasarımı
Geleneksel Adana Mahalleler, Sokaklar, Binalar	Kerem ACAR
Yazar	Kapak Resmi
F. Duygu SABAN	ABTÜKDDB arşivi
Yayıncı Sertifika No	Baskı ve Cilt
25465	Sonçağ Matbaacılık ANKARA/2017

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

*Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com*

www.akademisyen.com

Anne ve babamın aziz hatırasına adanmıştır...

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	vii
Teşekkür	ix
Önsöz	xi
Şekil ve Resim Listesi	xiii
Giriş	xvii

BİRİNCİ BÖLÜM-GELENEKSEL ADANA

1. Adana'nın Kısa Tarihçesi	3
2. Fiziksel ve Sosyal Doku	18
2.1. Sokak Dokusu	18
2.2. Dolu-Boş Oranı	21
2.3. Arazi Kullanımı	25
2.4. Yapı Adası-Parsel İlişkisi	26
2.5. Bina-Parsel İlişkisi	27
2.6. Bina-Sokak İlişkisi	29
3. Adana Kalesi	31
3.1. Çizimler ve Fotoğraflarda Adana Kalesi	33
3.2. Adana Kalesi'ne ait Günümüze Ulaşan Kalıntılar	37
3.3. Değerlendirme	39
4. Vakıfların Geleneksel Kente Katkısı	43
4.1. Adana Vakıfları	43
4.1.2. Ramazanoğlu Vakıfları	43
4.2. Vakıf Mülklerin Kentsel Konumları	43

İKİNCİ BÖLÜM-MAHALLELER-SOKAKLAR-BİNALAR

5. Tepebağ Mahallesi	47
5.1. Mekansal Özellikler	48
5.2. Sokak Dokusu ve İsimleri	49
5.3. Geleneksel Kullanımlar	50
5.4. Vakıf Mirası	57
5.5. Fiziksel Değişim	58
6. Kayalıbağ Mahallesi	66
6.1. Mekansal Özellikler	66
6.2. Sokak Dokusu ve İsimleri	67
6.3. Geleneksel Kullanımlar	69
6.4. Vakıf Mirası	71
6.5. Fiziksel Değişim	72
7. Ulucami Mahallesi	78
7.1. Mekansal Özellikler	78

7.2. Sokak Dokusu ve İsimleri	79
7.3. Geleneksel Kullanımlar	81
7.4. Vakıf Mirası	82
7.5. Fiziksel Değişim	84
8. Sarıyakup Mahallesi	91
8.1. Mekansal Özellikler	91
8.2. Sokak Dokusu ve İsimleri	92
8.3. Geleneksel Kullanımlar	94
8.4. Vakıf Mirası	95
8.5. Fiziksel Değişim	99
9. Karasoku Mahallesi	104
9.1. Mekansal Özellikler	105
9.2. Sokak Dokusu ve İsimleri	111
9.3. Geleneksel Kullanımlar	112
9.4. Vakıf Mirası	114
9.5. Fiziksel Değişim	117
10. Kuruköprü Mahallesi	120
10.1. Mekansal Özellikler	121
10.2. Sokak Dokusu ve İsimleri	124
10.3. Geleneksel Kullanımlar	125
10.4. Vakıf Mirası	127
10.5. Fiziksel Değişim	132
11. Son söz	134
Ek 1: Cumhuriyetin 15. Yılında Adana'daki Kutlama Afişleri	135
Ek 2: Adana Kent Merkezi Koruma Amaçlı İmar Planı ve Sit Alanları	140
Ek 3: Adana Kent Merkezindeki Tescilli Anıtsal Yapılar	141
Kaynaklar	143

Kısaltmalar

ABTÜKDDB	: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
AEFFG	: Adana'nın Eski Fotoğrafları Facebook Grubu
A.K.T.V.K.K.	: Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
AVBM	: Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü
BCA.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Ç.Ü.	: Çukurova Üniversitesi
G.E.E.A.Y.K	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
KAİP	: Koruma Amaçlı İmar Planı
ÖPA	: Özel Proje Alanı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

Teşekkür

Yüksek lisans tezim kapsamında Adana'nın XVI. Yüzyıldaki fiziksel yapısını araştırmam için beni yönlendiren, dolayısıyla bu kitabın temellerini atan, her zaman desteğini hissettiğim Sayın Prof. Dr. Tamer GÖK'e öncelikle yürekten teşekkür ediyorum. 25 yıl önce başlayan bu süreçte kendi çabalarımla ulaştığım bilgi ve belgeler oldu, ancak arşivlerinden faydalanmama izin veren ya da beni belgelere yönlendiren dostlar olmasaydı bu kitabın gerçekleşmesi mümkün olmazdı. Sayın Güler Akverdi'ye, Sayın Oğuz Ergeç'e, Sayın Erol Doğan'a, Adana'nın Eski Fotoğrafları Grubuna, Sayın Cezmi Yurtsever'e, Sayın Ahmet Karataş'a, Sayın Ahmet Caner Çatal'a, Mehmet Can Akpınar'a ve sevgili Mustafa Ökesli'ye arşiv belgeleri konusunda destek oldukları için teşekkürü borç biliyorum. Mahallelerden birkaçının çiziminde yardımlarını esirgemeyen Eda Hallaçeli ve Çiğsem Yağmur Yüksel'in katkıları da çok değerli, onlara da sonsuz teşekkür ediyorum.

24 yıldır hizmet verdiğim Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü lisans programındaki Rölöve ve Restorasyon dersini alarak kültür varlıklarının belgelenmesinde yardımları dokunan tüm öğrencilerime de teşekkür etmek isterim.

Son olarak bu kitabın yayınlanması için beni teşvik eden dostlara ve hemşehrilerime teşekkür ederim.

Önsöz

Kent tarihine ilgim yüksek lisans tezimi hazırladığım dönemde başladı ve kaynaklara, belgelere, hikayelere ulaştıkça merakım ve heyecanım giderek arttı. Konu memleketim Adana olunca heyecanımı anlayan, hisseden sayısız hemşehrim olduğunu biliyorum. Adana'nın eski mahalleleri, bugün var olmayan mekanları, sokak isimleri, binaları dilden dile dolaşmaya devam ediyor, bugün mevcut olmasa da halen bazı bölgeleri orada bir zamanlar var olan mekan isimleriyle tanımlamaya devam ediyoruz. Bu bize has bir durum mudur yoksa insanoğlunun kentsel hafızasının dışı vurumu mudur ve herkes için geçerli midir açıkçası bilmiyorum. Ama 'Sepici', 'Melegirmez', 'Salcılar', 'Kale Kapısı' dendiğinde Adanalıların aklına kentin bir bölgesi gelir ve bugün herhangi bir haritada, kentle ilgili güncel herhangi bir çalışmada bulamayacağınız bu isimler, geleneksel Adana'dan bize mirastır.

Bu kitabı yazarken geleneksel Adana'yı çizim, harita ve fotoğraflarla öncelikle Adanalılara hatırlatmayı ve gelecek nesiller için kent belleğini oluşturan elemanları tanıtarak, mekanlar ile isimleri ilişkilendirmelerini sağlamayı hedefledim. Adanalıların geleneksel kenti yeniden keşfetmelerini sağlamak amacıyla ulaşabildiğim eski haritaları kullandım, daha iyi okunabilmeleri için bazılarını yeniden çizdim, arşivlerdeki belge ve fotoğraflarla mekanlar ve isimleri ilişkilendirmeye çalıştım. Bugüne kadar Adana tarihine ve kültür varlıklarına dair çok kıymetli çalışmalar yapıldı. Bu kitapta ise bugüne ulaşmamış ya da üzerinde fazla durulmamış, ancak Adana'nın kent kimliğinde önemli olduğu düşündüğüm mekanları ve binaları ele aldım.

Kent morfolojisi yöntemleri kullanılarak hazırlanan kitabın bilimsel yöntemler ve veriler ışığında, ama her okuyanın anlayacağı bir dilde yazılmasına gayret ettim. Farkına varacağınız gibi bir mahallede ele alınabilecek başka mekanlar ve binalar olmasına rağmen, sizin de keşfetmeniz için ipuçları vererek bir kısmına odaklandım. İyi keşifler...

Kaynaklar

1. 1266 Envanter Numaralı Kitabı, Adana Müzesi Arşivi
2. ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ “Tarihi Fotoğraflarla Adana 1833-1960, Altınkoza Yayınları, 36, Adana
3. ADANA SALNAMESİ-Hicri 1309 ve 1319, (2008) Türkçeye Çeviren: Güven Aykan, Altınkoza Yayınları, Adana.
4. ADANA SANAYİ ODASI (2008) “Adana Sanayi Tarihi”, Adana Sanayi Odası, Adana.
5. ADANA TİCARET ODASI (1936) “Yedinci İzmir Fuarında Adana”, Adana.
6. ADANA VALİLİĞİ (1968) “1967 Adana İl Yıllığı”, İpek Matbaası, Adana.
7. ADANA VALİLİĞİ (1991) “Adana İl Yıllığı, Adana.
8. ADANA VALİLİĞİ (2006) “Adana Kentsel Kültür Envanteri”, Ulusoy Ofset, Adana.
9. AINSWORTH, W. F. (1842) “Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia”, J W Parker, London.
10. AKTEMUR, A. M. (2005), “Osmanlı Bankası’nın Tarihçe ve Mimarisi”, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, 1-20
11. AKTÜRE, S. (1989) “The Islamic Anatolian City”, Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre (1-2) 68-79.
12. AKVERDİ, N. (1935) “Adana: Cumhuriyetten Evvel ve Sonra”, Ulus Basımevi, Ankara.
13. ALKAN, M. (2004) “Adana’nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Adana Sancağı Vakıflarının Analizi”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
14. ALKAN, M. (2015) “Adana Vakıfları, İnsan, Vakıf, Şehir”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
15. ALTAY, H. (1965) “Adım Adım Çukurova”, Çukurova Turizm Derneği Yayınları, Adana.
16. ALTAY, H. (1966) “Tepebağ Höyüğü Raporu”, Adana Müzesi Arşivi, Adana.
17. ARKİTEKT (1962a) “Adana Vakıf İş Hanı Proje Müsabakası”, Sayı 307, s: 79-80.
18. ARKİTEKT (1962b) “Adana Vakıf İş Hanı Jüri Raporu”, Sayı 305, s: 153-162.
19. ARSLAN, A. (2005) “Kutsal Ermeni Papalığı Eçmiyazın Kilisesinde Stratejik Savaşlar”, Truva Yayınları, İstanbul.
20. ARU, K. A. (1998) “Türk Kenti”, YEM Yayın, İstanbul.
21. AYKAN, G. (2008) “Adana Salnamesi Hicri 1309 ve 1319”, Altın Koza Yayınları,, Adana.
22. AYÖNÜ, Y. (2014) “Selçuklular ve Bizans”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
23. BARTLETT, W. H., PURSER, W. ve CARNE, J. (1836) “Syria, The Holy Land, Asia Minor”, Fisher, Son & Co., London, Paris, New York.
24. BAŞGELEN, N. (1998) “Bir Zamanlar Adana”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Bir Zamanlar Kentler Dizisi 2, Kentbank, İstanbul.
25. BOA, HAT. 363/20145
26. BOA, HAT. 370/20374
27. BOA. HAT. 373/20417
28. BOA. HAT. 369/20346
29. BOA, HRT. h.. 486
30. BOA, MVL. 9/46
31. BOA, DH. MKT. 36/38
32. BOA, DH. MKT.2862/35
33. BOA, DH. MKT. 2773/99
34. BOA, YB. 04. 2/33
35. BOA, AE. SAMD. II, 3/260,
36. BOA, AE. SAMD. II, 11/1116
37. BOA, MF. MKT, 448/31
38. BOA. ŞD. DH, 2466/29
39. BOA, DH.MUİ./43.1.0
40. BOA. Y. PRK.UM.
41. BÖREKÇİ, M. Ç. (1999a) “Anadolu’da Tanin, 1. Cilt” Türk Tarih Kurumu, Ankara.
42. BRAUDEL, F. (1993) “II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 1”, İmge Kitabevi, İstanbul.
43. CONZEN, M. R. G. 1960. “Alnwick Northumberland: A Study in Town Plan Analysis”, IBG Monogrph No:27, London.
44. CUDA, A. (1939) “Stadtaufbau in der Türkei”, Die Welt des Islams, Bd. 21, pp. 1-84.
45. ÇAM, N. (2010) “Türk Kültür Varlıkları Envanteri Adana 01”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
46. ÇAMBEL, H. (1965) Yayınlanmamış Rapor.
47. ÇATAL, A. C. (2017) “Adana Belediyesi (1868-1914)” Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Bilim Dalı, Tamamlanmamış Doktora Tezi.
48. ÇELİK, Ç. (1999) “XIX. Yüzyıldan Günümüze Adana’da Konut Mimarisinin Gelişimi”, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

49. ÇETİN, A. (2009) “Memluk Devleti’nin Kuzey Sınırı”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
50. DAGRON, G.-FEISSEL, D. ; (1987). “Inscriptions de Cilicie”. 95. De Boccard 11. Rue de Medicis. PARIS
51. DAVIS, E.J. (1879) “Life in Asiatic Turkey”, Edward Stanford, London.
52. DÜNDAR, (2000) “Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl)”, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
53. ENER, K. (1968) “Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar”, 2. Baskı, Adana.
54. ENER, K. (1993) “Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova’ya) Bir Bakış”, 9. Baskı, Hakan Ofset Matbaacılık, Adana.
55. ERGEÇ, O. (2001) “Adana Gazipaşa İlkokulu Mimari Rölöve Raporu”, Yayınlanmamış Rapor, AKTVKK Arşivi.
56. ERGÜL, H. (2006) “53 No’lu Şer’iyye Siciline Göre Adana’nın Sosyo-Ekonomik Tarihi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
57. ERGÜL, T. (1998) “1293 H. (1876) Tarihli Adana Vilayeti Salnamesinin Yeni Harflere Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
58. ERKUN, V. (1998) “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XIV, no: 42, 1187–1197.
59. ERSAN, M. (2007) “Selçuklular Zamanında Adana’da Ermeniler”, Türk Tarih Kurumu, Ankara
60. EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ (1935) Dokuzuncu Cilt, Devlet Matbaası, İstanbul.
61. FAROQHI, S. (1994) “Osmanlı’da Kentler ve Kentliler”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
62. GREAT BRITAIN PARLIAMENT (1866), “Parliamentary Papers”, Harward University Press, HMSO, 428–429.
63. GİRİCİ, A. (2011) “1920 Adana Ermeni Mezalimi Hatıraları”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Adana.
64. GİRGINER, S.. (2000) Tepebağ Höyük (Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?”, Artun,E., Koz,S. Tarafından hazırlanan “Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı”, Yapı Kredi Yayınları 1392, İstanbul, s: 71-85
65. HILD,F.,HELLENKEMPER,H. (1990) “Kilikien und Isaurien”, in: TIB 5, Wien, s: 154-158.
66. IŞIK, R. (2005) “Marunileri Memlükler Döneminde Fransiskan Misyoner Rahiplerin Katololikleştirme Faaliyetleri”, Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt IX/1, s. 203-218.
67. IŞIK, R. (2003) “Maruni Kilisesi”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
68. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ (1961) Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
69. İŞİSAĞ, An. N. (2015) “Adana’nın İlk AVMSi Orosdi-Back nasıl Horozdibeği Oldu”, Portakal Çiçeği Dergisi, Sarıçam Gönüllüleri Derneği, Yıl 2, Sayı 6, s. 56-61)
70. KALABA, H. (1956) “Adana’yı Tanıtıyoruz”, Kalaba Yayınları, No: 8, Adana.
71. KAMİL, E. (1937) “Gazzi Mekki Seyahatnamesi”, Tarih Semineri Dergisi 1/2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s: 3–90.
72. KARAMAN DURMUŞ, F. (1992) “Adana Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Ulucami Çevresi için Koruma Amaçlı Bir Çalışma”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
73. KARPAT, K. H. (2010) “Osmanlı Nüfusu 1830-1914”, Timaş Yayınları, İstanbul.
74. KİNNEİR, J. M. (1818) “Journey Through Asia Minor, Armenia and Kourdistan in the years 1813 & 1814”, London.
75. KOSTOF, S. ; (1991). “The City Shaped”. Thames & Hudson Ltd. LONDON.
76. KÖKER, O. (2008) “100 Yıl Önce Türkiye’de Ermeniler”, Bir Zamanlar Yayıncılık, İstanbul.
77. KUBAT A. S. ve TOPÇU M. 2009, “Antakya ve Konya Tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açından Karşılaştırılması” Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi Cilt 6 Sayı 2
78. KURT, Y. ; (1992). “XVI. Yüzyıl Adana Tarihi”. Basılmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens. ANKARA.
79. KURT, Y. ve ERDOĞDU, M.A. (2000) “Çukurova Tarihinin Kaynakları IV – Adana Evkaf Defteri”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
80. KURT, Y. (2004) “Çukurova Tarihinin Kaynakları 1–1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
81. LANGLOIS, V. (1861) “Voyage Dans La Cilicie et Dans Les Montagnes du Taurus”, Pres Le Musée de Cluny, Paris.
82. LE STRANGE, G. (1966) “The Lands of the Eastern Caliphate”, Franc Cass & Co. Ltd., London.
83. MÜDERRİSOĞLU, A. (2007) “Cumhuriyet’in Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi”, Denizbank Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
84. NADİRLER, C. N. (2008) “Anılarda Adana”, Altınkoza Yayınları, Adana.
85. ORAL (SABAN), D. (1996) “XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı”, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adana.
86. ÖCAL, Y. (2008) “Yalçın Öcal’ın Adanası”, Altınkoza Yayınları, Adana.
87. ÖZÖN, M.N. (1983) “Küçük Osmanlıca-Türkçe Sözlük”, 3. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul.
88. QUATAERT, D. (2008) “Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876–1908”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
89. PAYASLI OĞUZ, G. (2002) “Adana Tepebağ Bölgesindeki Tarihi Yerleşim Dokusunun 98 Depremi Sonrası İncelenmesi ve Koruma-Geliştirme Önerisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
90. PİRİ REİS (1935) “Kitab-ı Bahriye”, Türk Tarih Kurumu Yayını, No: 2, Devlet Basımevi, İstanbul.
91. SABAN, D.F. (2006-a) “Adana’nın Kentsel Gelişimi”, Adana Kentsel Kültür Envanteri, Adana Valiliği, Adana, s. 17-26.
92. SABAN, D. F. (2006-b) “XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Arkeoloji Özel Sayısı, Editörler Girginer, S. Ve Erhan, F., Cilt: 15, Sayı: 3, s: 161-182.

93. SABAN, D., KARAMAN, F., ERMAN, O. Ve DURUKAN, İ. (2006) “Adana Mimarlık Rehberi 1900-2005”, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana
94. SABAN ÖKESLİ, D. (2010) “Hermann Jansen’in Adana Planları”, Güney Mimarlık, Aralık 2010, Sayı: 2, s: 46–52.
95. SAHİLLİOĞLU, H.(1976) “Ramazanoğullarından Davud Bey Oğlu Mahmud Bey Vakfiyesiyle Fağfur Paşa Oğlu Ali Bey Paşa Vakfiyesi”, Vakıflar Dergisi, Cilt X, s: 136–141.
96. SEYFELİ, C. (2012) “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Katolik Ermeniler (1847-1918), Folklor/Edebiyat, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Cilt 18, Sayı 69, s. 145-182.
97. SEYHAN VALİLİĞİ (1938) “Seyhan Cumhuriyetin 15 yılı İçinde”, Tan Matbaası, İstanbul.
98. SEZER, A. (1999) “Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923–1938)”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
99. SOYGÜN, D. (2003) “Adana Tarihi Kent Dokusundaki Geleneksel Konutların Yapım Teknikleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
100. SÜMER, F. (1963) “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar –Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar”, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 1, s: 1–112.
101. ŞİŞMAN, A. (2006) “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
102. TAŞ, K.Z. (1998) “18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Adana Şehri”, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sayı 9, s. 367-387.
103. TEKEREK, N. (1997) “Cumhuriyet Döneminde Adana’da Batı Tarzı Tiyatro Yaşamı (1923–1990)”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
104. TERZİ, M. A. ve ERGÜN, A. (2015) “Osmanlı Belgelerinde Adana”, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana.
105. TOKSÖZ, M. ve YALÇIN, E. (1999) “Modern Adana’nın Doğuşu ve Günümüzdeki İzleri”, “Aptullah Kuran İçin Yazılar” içinde, Editör: Kafesçioğlu, Ç. ve Thys-Şenocak L., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s: 435-452.
106. TOROS, T. (1940) “Şair Ziya Paşa’nın Adana Valiliği”, Yeni Adana Basımevi, Adana.
107. TULUCU, T. A. (1999) “Adana Tepebağ ve Kayalıbağ Mahallesindeki Geleneksel Konut İç Mimarisinin İncelenmesi ve Koruma Önerileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, Adana.
108. TÜRK SÖZÜ GAZETESİ, “Saat Kulesinin Üstündeki Kubbe Yıkılıyor”, 24 Şubat 1935.
109. TÜRK SÖZÜ GAZETESİ, “Kule dibindeki dükkanlar yıkıldı”, 14 Mart 1935.
110. ULU, C. (2009) “Türkiye Cumhuriyeti’nde Ermeniler”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
111. UMAR, N. (2010) “Adana Tepebağ-Kayalıbağ Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı Koruma Projesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
112. UMAR, B. (1998) “Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi”, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
113. Url-1. www.societageographica.net (Erişim tarihi 28.04.2015)
114. Url-2. www.archives.saltresearch.org (ABANEME1056584076) (Erişim tarihi 11.06.2017)
115. Url-3. www.archives.saltresearch.org (ABANEME1056584010) (Erişim tarihi 11.06.2017)
116. Url-4. www.archives.saltresearch.org (ABAHADN011) (Erişim tarihi 11.06.2017)
117. Url 5- www.archives.saltresearch.org (ABAHADN010) (Erişim tarihi 11.06.2017)
118. Url 6- www.archives.saltresearch.org (ABAHADN008) (Erişim tarihi 11.06.2017)
119. Url-7. www.byegm.gov.tr (Tarihte Bugün-Haziran 1953) (Erişim tarihi 10.12.2006)
120. Url-8. www.tdk.gov.tr (Erişim tarihi: 02.06.2017)
121. Url-9. www.mersintime.com (Mustafa Erim “Mersin Maruni Kilisesi ve Kilise Mimarlığına Bakış” (Erişim tarihi: 26.05.2017)
122. Url-10. www.obarsiv.com/ob-tarih.html (Erişim tarihi: 02.06.2017)
123. Url-11. www.archives.saltresearch.org (IMHAL002ADN) (Erişim tarihi 11.06.2017)
124. Url-12. www.kulturportali.gov.tr (Erişim tarihi: 02.06.2017)
125. UYSAL, O. (1985) “Adana Ulu Camii”, Vakıflar Dergisi, XIX. Sayı, s: 277–284.
126. V.G.M. ; (1983). “Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler”. ANKARA
127. YENİ ADANA GAZETESİ (1929) “Yol açılacak”, 7 Teşrinievvel 1929
128. YENİ ADANA GAZETESİ (1929) “Kapalıçarşının örtüsü yıkılıyor”, 10 Teşrinisani 1929
129. YENİ ADANA GAZETESİ (1930) “Eski Adana’ya Bir Nazar”, 5 Kanunusani 1930.
130. YENİ ADANA GAZETESİ (1940) “Şehrimiz Askeri Hastahanesine Bayanlarımız İçin Kurs Açılıyor”, 30 Nisan 1940.
131. YURT ANSİKLOPEDİSİ (1981) Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
132. YÖRÜK, S. (2012) “Adana Şehrinin Tarihi Gelişimi (XVI.-XVIII. Yüzyıllar)”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı 3, s. 297.
133. YUSUF İZZET (1930) “Eski Adana’ya Bir Nazar”, Yeni Adana Gazetesi, 8 Kanunusani, s. 2.